

1 Samenvattend overzicht

De 'kleine' dagdagelijkse goedheid die zich tussen concrete mensen afspeelt en de 'grote' goedheid in veel structuren van onze maatschappij, georganiseerd dus, vormen samen de 'Twee pijlers voor een goede samenleving' (ondertitel). Uiteindelijk is de georganiseerde grote goedheid een belangrijke vorm van anonieme solidariteit.

De Russisch-Joodse auteur Vasily Grossman schreef een roman *'Leven en Lot'* over de gruwel van de veldslag bij Stalingrad, tweede WO, die meteen het begin was van het einde van het nazisme. Hij beschrijft er de onrechtvaardigheid en slechtheid van de grote systemen uit de XXe eeuw: het Stalinisme en het nazisme. Maar midden die ontluisterende werkelijkheid blijft de mens de intieme roep tot vrijheid en tot kleine goedheid horen. De Frans-Joodse filosoof Emmanuel Levinas had de 'kleine goedheid' ook een belangrijke plaats gegeven in zijn ethisch denken.

De 2de WO. betekende het einde van de grote ideologieën. Elke maatschappelijke of politieke orde groeit ergens vanuit een ideaal. Men heeft een 'idee' voor ogen. Sommige idealen zijn menswaardig, andere onmenselijk. Grossman heeft het meegemaakt hoe in naam van het idee van het maatschappelijk welzijn een onwankelbare kracht tot geweld en onrecht is ontstaan. Voor Grossman betekende dit het einde van het geloof *'voor preken van geloofsleiders en profeten, grote sociologen en volksleiders, ethica van filosofen.'*

Toch zag hij midden al die onmenselijkheid de kracht van de 'kleine goedheid' die onopgemerkt en toevallig als kerndeeltjes verstrooid ligt in het leven en die zelfs in de diepste waanzin een weerstand mogelijk maakt tegen het lot. De 'kleine goedheid' is de bejegening van de ander, los van elk systeem. Grossman ziet het gebeuren bij de ingang van de gaskamer. Daar leeft het humane onuitroeibaar voort. Een kinderloze arts die een verzwakte baby in haar armen overneemt van een stervende moeder die haar verzwakte baby met een suikertje had getroost, wordt a.h.w. als moeder herboren. Dit dragen van de ander noemt Grossman *'het mysterie van de ziel'*. Uit de ziel borrelt de kleine goedheid op: een nieuwe verantwoordelijkheid om de ander te dragen en te koesteren.

Binnen organisaties is er nood aan 'kleine goedheid.'

Voor Grossman bestaat alleen nog de kleine goedheid. Levinas situeert het hart van de ethische bewogenheid ook in de 'kleine goedheid', maar deze dient ook gestructureerd en georganiseerd te worden om iedereen te bereiken. De 'Barmhartige Samaritaan' wordt niet enkel geraakt door het lijden van het slachtoffer, maar doet ook een beroep op de herbergier voor verdere verzorging. Het is een begin van maatschappelijke en politieke

organisatie van de 'goedheid' tegenover 'derden'. Deze zien we vaak niet, maar ook van hen gaat een ethisch appel uit. Omdat vele 'derden' om een rechtvaardige behandeling vragen moet de goedheid op een structurele wijze georganiseerd worden zodat de nodige competenties verzekerd zijn. Levinas neemt afstand van Grossman. De anonieme solidariteit veronderstelt volgens Levinas ook economische en politieke organisatie. Ook al zullen die organisaties soms tekorten vertonen. Ze dienen voortdurend onder kritiek geplaatst. De correctie zal evenwel gebeuren vanuit de 'kleine goedheid' waarop ze altijd gericht moeten zijn. 'Kleine' goedheid is dus bron en correctie van de 'grote goedheid'. Grossmann kan er niet meer in geloven. Levinas evenwel ziet de kleine goedheid als grondslag van de georganiseerde samenleving die niet voorbijgaat aan de onzichtbare tranen van de mensen die buiten het systeem vallen.

2 Methodische aanwijzingen

De vragen bij dit artikel geformuleerd kunnen zeker een boeiend én concreet gesprek mogelijk maken zodat de vrij theoretische gedachte (de relatie 'kleine' goedheid – 'grote goedheid' zoals beschreven in het artikel) tot leven komt. Het gaat echt om levensnabije en dagdagelijkse zaken... Sommige mensen zeggen "Ik stort alleen geld aan mensen die ik ken en die in een ontwikkelingsland een project opzetten. Andere hebben vertrouwen in een ngo als 'Licht voor de wereld' die het mogelijk maakt dat in Kabgayi (Rwanda) een oogkliniek werd opgericht waar ook de armsten terecht kunnen. Sommigen steunen alleen concrete organisaties met vrijwilligers die zich het lot van armen en vluchtelingen aantrekken. Anderen vinden het belangrijk dat een deel van hun belastinggeld gaat naar het opnieuw 'in het leven en in de maatschappij betrekken' van mensen die dreigen uit de boot te vallen door werkloosheid; fabriekssluiting; gezinsconflict met scheiding; zware medische uitgaven,...

3 'Kleine goedheid' volgens Dirk De Wachter

Het begrip "kleine goedheid" komt van de joodse filosoof Levinas. Psychiater Dirk De Wachter omschrijft het als volgt: "Tussen alle verwording van menselijke verhoudingen houdt de goedheid stand. Ze blijft mogelijk, ook al kan ze nooit een systeem of sociaal regime worden. Elke poging om het menselijke helemaal te organiseren is tot mislukken gedoemd. Het enige wat levendig overeind blijft is de kleine goedheid van het dagelijks leven. Ze is fragiel en voorlopig. Ze is een goedheid zonder getuigen, in stilte voltrokken, bescheiden, zonder triomf. Ze is gratis, en juist daardoor eeuwig." gratis

34 'Geen toekomst zonder kleine goedheid'

Een boek van Roger Burggraeve, prijs voor het spirituele boek 2020. Op de Don Bosco site van 8 dec. 2020 vond ik deze interessante informatie in een vraaggesprek door Tim Bex met de auteur. Daaruit het belangrijkste.

"KLEINE GOEDHEID WINT GEEN OORLOGEN, MAAR OPENT WEL OGEN"

Iets hardnekkigs, iets dat er is wanneer je het niet verwacht, iets veerkrachtigs dat niet in regelgeving te vatten is. Is dat de kleine goedheid?

Roger Burggraeve: "De kleine goedheid inderdaad. Het idee achter het boek is dat de kleine goedheid een soort van hefboom in onze samenleving is. In die kleine goedheid ontdek ik een vonk van het Oneindige, een teken van God in onze wereld. Met kleine goedheid win je geen oorlogen, maar je opent er wel de ogen mee. Het geeft hoop en vertrouwen voor de toekomst. Een kleine goedheid bestaat niet uit een actie zoals buitenkomen en applaudisseren voor de mensen van de zorg. Een kleine goedheid is 's avonds luisteren naar die verpleegster en er voor haar zijn. Natuurlijk ben ik ook niet tegen die publieke acties, het is zelfs prachtig dat dat gedaan wordt. Maar kleine goedheid is geen manifestatie, het is effectief iets doen."

De ondertitel van je boek luidt Naar genereus samenleven in verantwoordelijkheid vanuit Emmanuel Levinas. Wat wil je daarmee juist zeggen?

Roger Burggraeve: "De filosoof Levinas is natuurlijk mijn grote inspiratiebron. Het is zijn visie op de samenleving die als basis dient voor dit boek. Zijn vertrekpunt is het Hebreeuwse woord *panim*, een woord zonder enkelvoud dat gelaat betekent. Al noemt hij het liever face-a-face. Een gelaat heb je niet als je alleen bent, dan spreek je over een gezicht. Wanneer je voor de spiegel staat, zie je jouw gezicht, maar je gelaat kan je pas zien wanneer je bij iemand anders bent. Dat is ook zijn visie: oog-in-oog met de ander, de ander naar mij gekeerd. De mens bestaat niet uit een ik-persoon, maar we zijn reeds verbonden met elkaar. Verbonden in broeder- of zusterschap. Een mensbeeld dat heel Bijbels is, maar dat me altijd al enorm aangesproken heeft. De mens maakt zichzelf niet, maar is geboren en ontstaan uit een ander. Dat is de grond van de samenleving, maar ook de basis van religie in geloof. God is dan ook geen verklaringsprincipe, maar is iets of iemand, iemand die zich in liefde uit in de verbondenheid tussen mensen." (...)

Die visie (van Levinas) sluit natuurlijk ook aan bij de visie van Don Bosco en de Salesiaans spiritualiteit.

Roger Burggraeve: "Natuurlijk! Alle pedagogie en opvoeding van Don Bosco begint met 'zie de jongeren staan'. Dat is dat gelaat waarover ik spreek, die verbondenheid. Jij bent niet hun meester, maar zij de jouwe. Luister naar hun kracht en kwetsbaarheid, naar de veerkracht in hun kwetsbaarheid. Op die manier kan je misschien groei teweeg brengen, misschien niet het volle goed maar het 'kleiner goed'. Dat is het idee van de Salesiaans assistentie als 'omzichtige nabijheid'. Ook bij de moeilijkste jongeren is er kracht en veerkracht aanwezig en door een klein gebaar of woord – het 'oorwoordje' - kan die soms weer naar boven komen. Vergelijk het met een vuur. Bij sommige mensen brandt dat nog heel hard, bij anderen is dat bedolven onder

een hele hoop donkere as. Maar wanneer je die as zacht wegblaast, vind je ook nog steeds dat vonkje dat brandt. Door zachtjes te blazen kan je dat vonkje weer laten branden. Wanneer je iets kan vrijmaken dat bedolven is, kan dat smeulend vuur weer aanwakkeren en kan de goedheid weer naar boven komen. Iedereen heeft nog iets in zich, ook al zit het soms heel diep. Dat is het koppige geloof van wie opvoedt!”

Dus als we iets moeten meenemen richting de toekomst, is het de kleine goedheid?

Roger Burggraeve: “Het is iets dat iedereen in zich draagt, het goddelijke dat iedereen in hart en ziel draagt. De ene wat dieper dan de andere, maar iedereen is ermee getatoeëerd, iedereen is ertoe in staat. De kleine goedheid is iets dat geen wetten of belangrijke personen nodig heeft, maar iets dat er is en iets dat hoop en liefde verspreidt. Dat is iets wat in de toekomst zeker welkom is. Sterker nog, dat toekomst schept!”

Je kan verder nuttig het boek lezen *Het wonder van de kleine goedheid*, Halewijn, 2020. Manu Keirse en Leo Fijen schreven elkaar brieven over '*Het wonder van de kleine goedheid in tijden van eenzaam sterven en beperkt afscheid*'.

5 De klimaatprotestmars te Brussel zou onmogelijk geweest zijn zonder veel 'kleine goedheid'.

In het gesprek met R. Burggraeve onder nr. 4 zegt hij (in verband met het applaudisseren voor mensen in de zorg): *Natuurlijk ben ik ook niet tegen die publieke acties, het is zelfs prachtig dat dat gedaan wordt. Maar kleine goedheid is geen manifestatie, het is effectief iets doen.*

We maakten onlangs een grote klimaatprotestmars mee in Brussel op zondag 10 oktober II. (meer dan 80 organisaties namen er aan deel; 25 000 deelnemers volgens de politie, meer dan het dubbele volgens de inrichters) en dit als aanzet tot de (intussen reeds doorgegane) wereldtopklimaatconferentie in Glasgow (Schotland).

Van 1 tot 12 november 2021 vindt de 26ste Conference of Parties (COP) van de United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) plaats in Glasgow. Tijdens deze klimaatopproberen de deelnemende landen de afspraken uit het akkoord van Parijs (2015) verder uit te werken. Het "Paris Rulebook" (de implementatierichtlijnen) zal daarmee afgerond worden.

In de bijdrage van Luc Ankaert wordt benadrukt dat de kleine goedheid en de (georganiseerde) grote goedheid hand in hand gaan. Een prachtige illustratie daarvan vond ik in een artikel van 'Zwijgen is geen optie' (webstek zwijgenisgeenoptie.be) onder de titel **De ode aan het kleine van Benjamin Verdonck**. Daarin wordt het duidelijk dat de 'grote goedheid' gevoed wordt en haar oorsprong vindt in de 'kleine goedheid'. Heb je wat meer tijd, bekijk

dan zeker de video van bijna 1 1/2 uur via onderstaande link. Het is zeker geen verloren tijd! Kijk of luister naar Benjamin:

<https://zwijgenisgeenoptie.be/benjamin-verdonck/>

Er zijn zo van die gesprekken die blijven hangen. Gesprekken die een tijdje moeten rijpen in de kelder en er nog rijker uit komen. Met nog meer aroma's en een hint van kruidnagel.

Sinds ons gesprek met Benjamin Verdonck zit er een kleine Benjamin op onze schouder. Hij wijst ons voortdurend op het kleine, op het lokale, op het materiële. Hij fluistert zachtjes in ons oor dat elk groot verhaal begint met iemand die een eerste stap zet. Op een specifieke plek, met een specifiek been en een specifieke schoen.

Hij herinnert ons eraan dat een klimaatmars niet gelijk is aan de helikopterbeelden op het journaal.

Het zijn de tienduizenden individuele verhalen die elkaar kruisen.

Het is de kunststudent die heel de nacht aan haar protestbord heeft gewerkt.

Het is de zelfgemaakte soep die de stemmen versterkt.

Het is de introverte persoon die eerst op de trein, dan weer van de trein en vervolgens weer op de trein is gestapt.

Het is het café dat haar toiletten opent.

Het zijn de knipogende politieagenten en de babysittende grootouders.

We moeten dat kleine leren zien. Eren. Koesteren.

Want door onze ambitie op het kleine te richten, kunnen we grootse dingen doen. De ambitie in het kleine is bij ons een mantra geworden.

Een goed gesprek, dat is de stoel waarop je zit. De muziek die opstaat wanneer je binnenkomt. Het extra schepje koffie dat voor de perfecte sterkte zorgt. Het is de zorgzaamheid waarmee we onze agenda beheren en de liefde waarmee we iemand ontvangen.

6 Suggesties voor een gebedsmoment

(Breng eventueel mee de cd 'Door de wereld gaat een lied. Deel 3 of voorzie dat je het lied 'De doodgewoonste dingen' kan laten beluisteren. Eventueel ook het Oud Testament meebrengen. Eventueel Zingt Jubilate voor liedtekst.)

6.1 Zing of beluister het lied De doodgewoonste dingen die brengen mij tot zingen (Passe-Partout). Uitvoering op Youtube: [De Doodgewoonste Dingen - YouTube](#) (CTRL+klikken voor de koppeling)

Of zing uit Z.J.715 Gij komt tot ons gans onverwacht (muziekuitvoering terug te vinden op de CD *Door de wereld gaat een lied* nr. 3/21). Tekst bezorgen.

6.2 Lees over De Weduwe van Sarefat in 1 Kon. 17,8-24 of lees de versie van algratekstenverhaal.nl hier:

Een weduwe geeft de man van God - de profeet Elia die op de vlucht is - onderdak. Ze handelt daarmee naar de regels van gastvrijheid. Als

haar zoon sterft, werpt de profeet Elia al zijn onderhandelingsgaven in de strijd om de Eeuwige te overtuigen dat Hij dit deze gastvrouw niet aan kan doen. God hoort.

Het is snikheet. De zon prikt ongenadig in het dorre land van Sidon. Iedereen heeft de schaduw opgezocht. Alleen langs de dorre struiken bij de stadspoort van Sarefat scharrelt een vrouw. Af en toe raapt ze een takje op van de grond en legt het bij de andere in haar schort. Hasjanna veegt met haar mouw het zweet van haar voorhoofd. Nog een paar takjes. Dan zal ze thuis een vuurtje maken om een broodje te bakken voor haar en haar zoon Gersom. Voor één broodje heeft ze nog olie en meel in huis. Dan is alles op. Het heeft in Sidon al in geen tijden meer geregend. De groenten en het graan op Hasjanna's landje zijn allemaal doodgegaan. Vanmiddag zullen ze hun laatste broodje eten. En dan? 'Niet aan denken Hasjanna!' zegt ze tegen zichzelf.

'Mevrouw?' Hasjanna kijkt op. Wie roept haar? In de schaduw bij de stadspoort wenkt een oude man haar. Hij is niet van hier, dat ziet ze aan zijn kleren. Hasjanna loopt naar hem toe. 'Goedemiddag. Riep u mij?' De man reikt haar een kruik aan. 'Wilt u zo vriendelijk zijn om water voor mij te halen?' Geen probleem. Alleen vrouwen mogen water uit de bron putten. Hasjanna doet het graag voor deze vreemdeling. Dat hoort bij de regels van gastvrijheid. Terwijl ze met de kruik naar de bron loopt, roept de man haar na: 'Wees zo goed en breng voor mij ook een stuk brood mee?'. Hasjanna draait zich om naar de man en spreidt haar handen in een machteloos gebaar: 'Het spijt me, meneer. Ik zou het graag doen, maar alles wat ik heb is een handje meel en een paar druppels olie. Daarvan ga ik straks voor het laatst een broodje maken voor mijn zoon en mij. Daarna zullen we wachten op de dood.' 'Maak je geen zorgen.' antwoordt de man. 'Bak dat broodje, maar geef het aan mij. God zorgt ervoor dat je meel en olie niet zullen opraken voordat het gaat regenen in dit land.' Nou nog mooier! Die vreemdeling vraagt wel erg veel. Moet ze nou zelfs hun laatste eten aan hem geven? Maar iets in Hasjanna zegt haar dat ze beter wel kan doen wat hij gezegd heeft. En warempel! Het meel en de olie raken niet op, elke dag is er brood. De man heet Elia. Hij blijft bij Hasjanna en Gersom wonen. Hij is een man van God. Dat weet Hasjanna, sinds hij er is, raakt de olie en het meel niet op. Er is genoeg eten voor hen alle drie.

Maar dan wordt Gersom ziek. Doodziek. Hasjanna doet wat ze kan, maar niets helpt. Gersom sterft. 'Wat ben jij voor een profeet?', roept Hasjanna bitter tegen Elia. 'Eerst verloor ik mijn man, nu mijn zoon. Heeft jouw God je gestuurd om mij mijn enig kind af te nemen?' Elia kan het verdriet van Hasjanna niet aanzien. Hij neemt Gersom in zijn armen en legt hem in zijn logeerkamer op bed. Dan bidt hij: 'Jahwe, mijn God. Dit kunt u toch niet maken! Hasjanna is zo gastvrij en nu laat u haar enige kind sterven?' Dan gaat Elia drie keer met zijn volle gewicht bovenop de dode jongen liggen, alsof hij van zijn eigen leven aan hem wil doorgeven. Hij bidt: 'Alstublieft, God, laat deze jongen weer leven!' Jahwe verhoort Elia's gebed. De jongen

gaat weer ademen en doet zijn ogen open. 'Waar ben ik? Waar is mama?' Elia draagt hem naar zijn moeder. Hasjanna gilt van blijdschap en knuffelt Gersom tot hij zegt. 'Ik heb honger. Mag ik een koek?' 'Kijk hem toch eens!' zegt Hasjanna, terwijl ze toekijkt hoe Gersom een koek eet. 'Sorry dat ik aan je twijfelde, Elia.'

6.3 Kort bezinningsmoment (rustig voorgelezen door iemand)

Dat de weduwe haar laatste meel en olie gastvrij geeft aan de profeet, is voor Jahweh meer dan voldoende om haar een nieuwe toekomst te schenken. Als weduwe met een doodzieke zoon was zij 'ten dode' gedoemd. Op voorspraak van de profeet zal Jahwe haar een nieuwe toekomst geven: zij krijgt haar zoon terug, haar toekomst. In Matteüs 10 lezen we volgende tekst door Jezus gesproken tot zijn door Hem uitgezonden twaalf leerlingen: "Wie jullie ontvangt, ontvangt Mij en wie mij ontvangt, ontvangt Hem die Mij gezonden heeft. Wie een profeet ontvangt omdat het een profeet is, krijgt het loon van een profeet, en wie een rechtvaardige opneemt omdat het een rechtvaardige is, krijgt het loon van een rechtvaardige. Wie één van deze kleinen een beker koud water geeft omdat het een leerling is, Ik verzeker jullie, zijn loon zal hem niet ontgaan."

De 'kleine goedheid', 'een beker koud water' is levengevend en wordt gehonoreerd in het Rijk der Hemelen.

6.4 Schuldbelijdenismoment

Er is de weg

van de kleine goedheid van mens tot mens:
geduld, luisterbereidheid, een lieve attentie...

Een weg, die wij niet gaan,

en daardoor waren er omwille van onze tekorten

minder gelukkige mensen...

daarom bidden wij

Heer, ontferm U over ons

Er is de weg

van de dagelijkse taak: doen wat moet gedaan worden,

eerlijkheid in tijd en taak,

een weg die wij niet altijd gaan, en daardoor is er wat minder gerealiseerd
waarvoor toch op ons gerekend werd...

daarom bidden wij:

Christus ontferm U over ons.

Er is de weg

naar de grote wereld, inzet voor maatschappij en kerk,

voor de mens veraf of dichtbij,

de weg die wij niet volhouden,

en zo komt het dat anderen dubbele inzet moeten geven...

en daarom bidden wij:
Heer ontferm U over ons.

6.5 (Tegen een zachte achtergrondmuziek kan je het **'Hooglied van de kleine goedheid'** meditatief beluisteren. – *Héél langzaam wordt de tekst voorgelezen.*)

Als het leven wankelt is het enige wat levendig overeind blijft
de kleine goedheid van het dagelijkse leven.
Zij is de hoop zonder belofte, als verzet tegen overweldiging,
soms tegen de wanhoop in.
De kleine goedheid handelt zonder getuigen, zonder triomf.
Ze stelt zich niet in de schijnwerper, roept niet om aandacht.
Zij gebeurt onopvallend en onopvallend, eenmalig en terloops,
plots doorbrekend in het alledaagse.
Zij is welwillend weldadig en nooit onverschillig als het leven wankelt.
In haar nabijheid verstomt het brute schreeuwen.
Zij is spontaan gratis, genereus maar niet koopbaar.
Zij eist geen tegenprestatie, stelt geen voorwaarden,
is niet afhankelijk van waardering, is ongehinderd door
afkomst, kleur of rang, door vooroordeel of levensvisie.
Zij kan niet opgelegd worden of verplicht vanuit een ethisch systeem.
Haar aanpraten doet haar teniet.
Ze is aanwezig als ontredde de kop op steekt,
plots daar in iemands doen of laten, op het randje zinloos.
Haar zachte koppigheid forceert niets of niemand.
Zij is onvermogen en fragiel,
maar ze laat zich door het kwade niet opzij zetten.
De kleine goedheid staat altijd weer recht,
als licht dat doorpriet in de barsten van het leven,
onooglijk soms, een moment van dooi in de ijsigheid
van verbetering en verwording.
De kleine goedheid overwint nooit,
maar wordt wonderwel ook nooit overwonnen.
Als het leven wankelt bewijst zij dat er altijd nog een later woord is.
De kleine goedheid is het meest menselijke in de mens,
als een wonderlijke - spirituele - kracht in het alledaagse leven. (MB)

6.6 Eventueel een van beide liederen (uit 6.1) beluisteren of hernemen

Aan- en opmerkingen aan guido.debonnet@skynet.be